

ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: МІКРО ТА МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Павлюк Т.І., к.е.н.

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

У статті проаналізовано основні риси соціально – економічного розвитку України, окреслені головні проблемні питання, які його гальмують, та визначено перспективні напрямки розвитку.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, валовий внутрішній продукт, соціальні стандарти, рівень життя.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток держави є найважливішим показником оцінки рівня розвитку окремої держави як у світовому господарстві, так і для кожного мешканця окремої взятої країни. Актуальність дослідження полягає в тому, що питання економічного та соціального розвитку держави потребують нагального вирішення, оскільки саме високий рівень соціально-економічного розвитку дозволить Україні вийти на якісно новий рівень, підвищити рівень життя населення та забезпечить нашій країні належне місце в світовому співтоваристві. Не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі переймаються пошуками перспективних напрямків соціально – економічного розвитку, враховуючи національні особливості перебігу трансформаційних процесів та наголошуючи на важливості чинника державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально – економічного розвитку суспільства досліджували у своїх роботах такі зарубіжні вчені: Й. Шумпетер, З. Бжезинський, В. Леонт'єв, У. Росту, Р. Солоу. У вітчизняній економічній науці проблеми соціально-економічного розвитку вивчали С.В. Мочерний, В.Д. Базилевич, В.М. Геєць, Ю.М. Пахомов, А.К. Василевський.

Однак мало уваги приділяється дослідженню окремих питань макроекономічного аналізу щодо доходної частини населення та його захисту на яке ми найбільше звертаємо увагу.

Формування цілей статті. Метою є поглиблення теоретико-методологічних основ соціально-економічного розвитку на макро- та мікроекономічних рівнях та розробка певних пропозицій щодо покращення існуючої ситуації в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- проаналізувати роль держави в сфері соціально-економічного життя;
- здійснити аналіз показників соціально-економічного розвитку України (валовий внутрішній продукт);

- визначити та запропонувати перспективні напрями розвитку України з урахуванням особливостей бюджетної політики та соціальних програм.

Виклад основного матеріалу дослідження У ст.1 Конституції України наша держава визначена, як соціальна. Відповідно до ст.13 Конституції України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки. Отже, економічне поле нашої держави визначається соціальним, що в значній мірі пояснює паралельність використання категорій економічного та соціального розвитку.

Найважливішим комплексним показником, що відображає рівень соціально-економічного розвитку є валовий внутрішній продукт (далі – ВВП), який являє собою найбільш повний показник сумарного обсягу виробництва товарів та послуг за певний період.

Розглянемо динаміку ВВП України протягом 2000-2010 років (рис. 1).

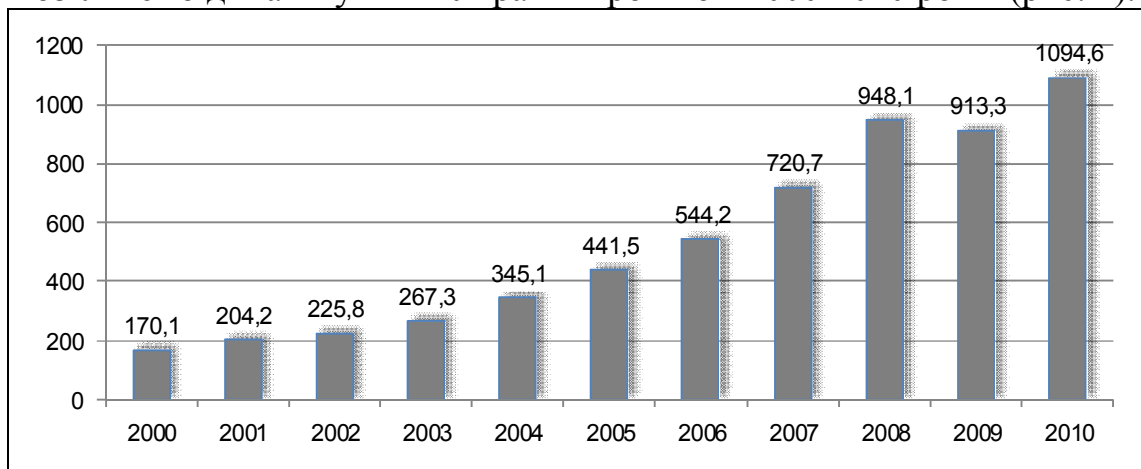

Рис. 1. Динаміка ВВП України протягом 2000-2010 рр., млрд. грн.

Як видно з рисунку, абсолютний показник ВВП України має тенденцію до зростання. Спад було зафіксовано лише у 2009 році - на 34,8 млрд. грн., який подоланий у 2010 році [4]. Щодо темпів зростання ВВП, то індекс фізичного обсягу ВВП (у цінах попереднього року) у 2010 році становив 104,2% проти 85,2% у 2009 році, у 2006 та 2007 роках – 107,3% та 107,9% відповідно, у 2008 році – 102,3%.

Загалом в існуючій світовій практиці найбільш точно характеризує рівень економічного розвитку держави показник соціально-економічного розвитку, яким по суті є ВВП, що припадає на душу населення. Тому, доцільно співставити показник ВВП на душу населення України з показниками інших країн, оскільки вищий рівень реального ВВП на душу населення є показником вищого рівня життя та конкурентоспроможності економіки країни. Цей показник являє собою міру випуску продукції на душу населення в доларах США, при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Рівень реального ВВП на душу населення в різних країнах світу згідно даних Міжнародного валютного фонду за 2010 рік наведено на рисунку 2.

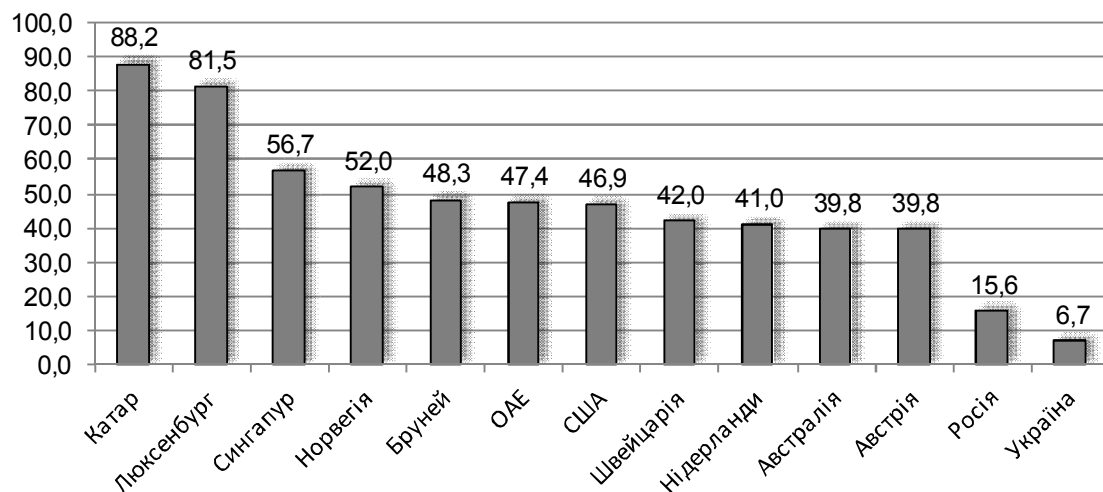

Рис. 2. Співставлення ВВП на душу населення у 2010 р., тис. дол.

Джерело: [12]

Рівень ВВП на душу населення за 2010 рік в Україні у 12,2 разів нижчий, ніж у Люксембурзі, 7 разів, ніж у США та 2,2 рази, ніж у Росії. Загалом за даними Міжнародного валютного фонду за 2010 рік Україна посідає 102 місце серед 183 країн світу.

Про рівень соціально-економічного розвитку свідчать й рейтинги конкурентоспроможності країн, оскільки конкурентоспроможність являє собою сукупність установ, політик та факторів, що визначають рівень продуктивності економіки, який у свою чергу визначає рівень добробуту країни. Громадяни в більш конкурентоспроможній економіці, як правило, мають більш високий рівень доходу.

Згідно даних звіту «Глобальний огляд конкурентоспроможності 2011-2012 рр.» за рівнем Індексу глобальної конкурентоспроможності (далі - ІГК) Україна посіла 82 місце серед 142 країн світу між такими економічно слабозвиненими країнами як Тобаго (81 місце) та Намібією (83 місце) [5].

Однією з головних конкурентних переваг вітчизняної економіки за даними ІГК залишається потенційно потужний внутрішній ринок. Проте, ефективність його функціонування є дуже низькою, оскільки за субіндексом розміру внутрішнього ринку Україна займає 38 місце серед 142 країн світу, водночас за ефективністю товарних ринків – лише 129 позицію. Також, для України характерно високий освітній рівень працездатного населення.

Найнижчі місця зайняла Україна у субрейтингах ефективності товарного ринку, державних та суспільних закладів та рівня розвитку фінансового ринку.

Отже, до конкурентних переваг можна віднести лише розмір ринку, вищу освіту та навчання, що свідчить про те, що економіка України має величезний невикористаний потенціал щодо свого розвитку – за великого обсягу ринку, він використовується неефективно, при цьому такий сегмент ринку, як фінансовий, майже не розвинутий.

Соціально – економічний розвиток країни залежить як від макро, так і від

мікро економічних показників, які лише підсилюючи та взаємодоповнюючи один з одним можуть разом визначати рівень продуктивності та відповідно й ступінь розвитку. Зокрема, здатність компаній до розвитку та процвітання залежить від різних факторів, у тому числі й від ефективності державних інституцій, досконалості системи освіти та загальної макроекономічної стабільності в країні. У той же час досконале макроекономічне середовище також ще не гарантує успішного розвитку, якщо самі компанії не використовують ефективних методів виробництва товарів й послуг.

На сьогодні в Україні, на рівні суб'єктів господарювання виявляється багато негативних наслідків малоефективної системи управління. Руйнівний вплив на поведінку підприємств мають такі прояви управлінської кризи, як відсутність розмежування та невпорядкованість прав та безвідповідальність власників та керівників; дезорганізація зв'язків між владою та господарськими суб'єктами; незабезпеченість правовим захистом договірних відносин; неузгодженість внутрішніх управлінських структур; безгосподарність підприємств, що перебувають у державній власності; розлад системи замовлень і закупівель продукції для державних потреб та багато іншого.

Саме тому в даний час, на перший план перетворень виходить мікроекономіка з її двома основоположними інструментами - ефективним управлінням та цивілізованим підприємництвом.

Крім того держава встановлює норми та правила економічних відносин, а при необхідності безпосередньо втручається в них. Функції держави поширюються практично на всі сфери соціально-економічного життя.

На сучасному етапі головним чинником покращення соціально – економічного розвитку нашої держави є інноваційний чинник. Без активізації інноваційної діяльності, як з боку держави, так і суб'єктів господарювання, неможливо досягти економічного зростання вітчизняної економіки, як джерела для покращення добробуту населення.

Однак, у нашій державі до цього часу не створено умови для відповідного фінансування розвитку науки, стимулювання інвестицій в технологічні новації. Про це свідчить те, що кількість промислових підприємств, якими освоєно виробництво нових видів техніки, найменувань протягом останніх 10 років зросла незначно - на 5,1% або 32 підприємства, а тих що впроваджують маловідходні, ресурсозберігаючі і безвідходні технологічні процеси на 11,4% або 49 підприємств [4].

Згідно статті 34 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менш 1,7% ВВП України, проте фактично вони становлять лише 0,4% від ВВП.

Як досить ефективний засіб підтримки наукової та інноваційної діяльності слід розглядати комплекс податкових та інших пільг, які надаються виконавцям відповідних робіт. Тому найближчим часом було би доцільно внести зміни до Податкового кодексу України шляхом запровадження податкових пільг при

запровадженні новітніх технологій та технологічних процесів, зокрема ресурсо- та енергозберігаючих, виробництві інноваційних видів продукції, використання амортизаційних відрахувань на науково-технічну та інноваційну діяльності, зменшення податок на прибуток при придбанні нової техніки.

Через збільшення фінансування інновацій за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, а також активне податкове стимулювання впровадження інновацій та нових технологій, формування державного замовлення на інноваційні продукти держава може вплинути на економічне зростання країни.

Держава повинна сприяти утворенню достатніх фондів для соціальних потреб та забезпечити підтримку системи охорони здоров'я, освіти, екології, науки. Вона здійснює контроль за дотриманням мінімальних соціальних гарантій, у тому числі і за розміром мінімальної заробітної плати найманих працівників, які працюють у суб'єктів господарювання усіх форм власності.

Кожен працюючий громадянин має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. В Україні розмір мінімальної заробітної плати щорічно встановлюється законами «Про Державний бюджет України». Однак, при абсолютному зростанні мінімальної заробітної плати, її розмір залишається суттєво нижчим ніж середньомісячний мінімальний рівень заробітних плат у східноєвропейських країнах – членах ЄС.

Сьогодні прожитковий мінімум працездатного населення дорівнює розміру мінімальної заробітної плати. Хоча, відповідно до вимог Європейської соціальної хартії, мінімальна заробітна плата має складати більше 2,5 розмірів прожиткового мінімуму. Також, соціальні мінімуми в Україні є заниженими та не враховують реальної вартості і структури споживчого кошика.

Тому основною тенденцією щодо оплати праці в майбутньому є поступове її зростання, що можливо досягти за рахунок зменшення податкового навантаження на фонд заробітної плати найманих працівників, введення прогресивної шкали оподаткування, скасування максимальної величини бази оподаткування, починаючи з якої не оподатковуються суми доходів.

Соціальний захист громадян, який є складовою соціальної політики України, здійснюється засобами надання соціальних послуг за певних умов: у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Бюджетні витрати на соціальне забезпечення та соціальний захист за 2006 – 2010 роки у середньому становлять 21%, на охорону здоров'я - 3,1%, освіту - 9,2%, на духовний і фізичний розвиток – 1,3%, житлово-комунальне господарство 0,2% від загального обсягу видатків державного бюджету. Крім того, що питома вага коштів, що передаються до бюджетів інших рівнів, основне місце серед яких займають витрати саме соціальної спрямованості, в середньому складає 25,3% від загальних видатків [6,7,8,9,10].

Отже, загальний розмір соціальних видатків в Україні становить менше 40% від загальних, у той час, як у більшості країн із розвинутою ринковою

економікою їх величина знаходиться в межах 60% загального розміру витрат бюджету країни.

Що стосується співвідношення доходів найбагатших та найбідніших громадян, то таке співвідношення в Україні є надзвичайно великим - приблизно 35-40 до одного. У той же час, наприклад, у Швеції цей показник становить 3,6 до одного, в Португалії – 7,3 до одного, в Японії – 4 до 1-го, в Гондурасі – 38 до одного. У середньому в країнах Євросоюзу середній показник співвідношення доходів становить 4,8 до 1-го.

Співвідношення доходів визначає не лише рівень життя в країні та перспективи її розвитку, але й співвідношення можливостей самореалізації, доступ до суспільних благ (освіта, наука, культура, медицина, власність тощо), що вирівнює шанси людей, і тим самим прискорює розвиток суспільства. Тому наразі є актуальним – подолання значного розриву у рівні доходів, зменшення бідності, надмірно високого рівня розшарування доходів українців шляхом заборони вивозу капіталу в офшорні зони, легалізація капіталу та оподаткування споживання замість оподаткування виробництва, введення податку на багатство та розкіш.

Для оцінки соціально – економічного розвитку держави важливими індикаторами є демографічні показники - середня очікувана тривалість життя при народженні: чоловіків у 2010 році – 65,3 років, жінок – 75,5 років, загальний коефіцієнт народжуваності населення на 1000 населення становив 10,8, загальний коефіцієнт смертності населення -15,2, темпи приросту населення - 99,6%. Частка міського населення становить: 68,7% від загального населення, 27,4 млн. осіб або 60% від працездатного населення. Зазначені показники є набагато гіршими, ніж у ринково розвинутих країнах.

Кількість лікарів на 10 тис. населення становить - 49,3 чол. Щодо рівня безробіття, то кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня 2011 року становила 483 тис. осіб або 1,8%.

Загальною характеристикою соціальної скерованості розвитку економіки є ступінь перерозподілу доданої вартості на потреби населення, зокрема частка заробітної плати у валовому внутрішньому продукті. Цей показник в Україні за оцінками економістів-аналітиків досягає 28%, а в країнах Європи - до 55%. Зокрема, за 2010 рік частка оплати праці найманих працівників у ВВП складає 22,2% [4].

Щодо системи охорони здоров'я, то в Україні для підвищення її ефективності та вирішення питання щодо дефіциту коштів на її фінансування було б доцільно поступово запровадити медичне страхування. Реформування медичної системи в Україні розпочато у 2011 році шляхом введення пілотного проекту в окремих областях.

Зростання доходів населення нерозривно пов'язане з ростом ВВП, оскільки реальні зміни доходів населення можуть відбуватися пропорційно до росту ВВП. З іншого боку, збільшення доходів стає фактором росту пропозиції, особливо на ринку споживчих товарів та послуг.

Для досягнення високих соціальних стандартів наша економіка потребує певних змін, оскільки їй притаманне технологічне зниження. Технологічна структура знаходиться переважно в межах третього технологічного укладу. Про це свідчить той факт, що за випуском продукції третій технологічний уклад в Україні становить майже 58%, четвертий – 38% і лише 4% – п'ятий технологічний уклад, що ускладнює впровадження сучасних постіндустріальних технологій [3]. Подекуди розвивається другий уклад (примітивне виробництво сільськогосподарської продукції, видобуток енергетичної та мінеральної сировини). Понад 90% продукції, що виробляється промисловістю України, не має сучасного технічного забезпечення, що спричиняє нерентабельність та неконкурентоспроможність більшості вітчизняних товарів. Такий спосіб господарювання є надзвичайно неефективним.

Окремо стоїть питання практично повної зношеності основних фондів і, як наслідок, потенціальна загроза виникнення екологічних катастроф. У 2009 р. ступінь зносу основних засобів виробництва перевищував 60%. Найвищий рівень зносу: в промисловості – 61,8% (переробна промисловість – 64,9%) та на транспорті – 83,9% [3], що є основним чинником депресивного стану економіки. Причому спостерігається тенденція до щорічного зростання рівня зносу основних фондів: за 2000–2009 рр. – у 1,4 рази.

У цілому українська економіка характеризується надто високою матеріаломісткістю виробництва та енергоємністю ВВП. Рівень споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю ВВП в Україні є набагато вищим, ніж у розвинених країнах світу. Енергетична складова собівартості промислової продукції в Україні є однією із найвищих серед країн світу, зокрема, у 3,7 рази вища, ніж в країнах ЄС, у 2,9 рази – ніж у сусідній Польщі, в 1,4 рази – ніж у Росії [11].

Висновки. Для досягнення високих соціальних стандартів наша економіка потребує певних змін. У середньостроковій перспективі як держава, так і суб'єкти економічної діяльності повинна більшу увагу приділяти оновленню основних фондів, модернізації виробництва, підвищенню науково-технологічного потенціалу та зміцненню конкурентоспроможності. Для цього державі потрібно ввести низку податкових пільг, які забезпечать стимулювання режиму енергозбереження та впровадження інновацій, а суб'єктам господарювати, у свою чергу, потрібно запроваджувати систему ефективного менеджменту.

Соціально-економічна політика України має бути спрямована на економічне зростання, збільшення доходів населення і на зростання якості життя в цілому шляхом трансформації системи оплати праці, диверсифікація економіки на основі створення привабливого інвестиційного клімату, оптимізації податкової системи.

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
2. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік: Закон України від 20.05.2010 р. № 2278-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 33.
3. Регіони України – 2010 р.: Статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленко.– К.: Консультант, 2010. – Т .1. – 368 с.
4. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держкомстат України / За ред. О.Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд». - 2011 - 559 с.
5. Аналіз рейтингу конкурентоспроможності України та ряду інших країн // електронний ресурс: режим доступу <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish>
6. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2006 рік // електронний ресурс: режим доступу <http://www.ac-rada.gov.ua/control>
7. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2007 рік // електронний ресурс: режим доступу <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.30490.0> -
8. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2008 рік // електронний ресурс: режим доступу <http://www.ac-rada.gov.ua/control>
9. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2009 рік // електронний ресурс: режим доступу <http://www.ac-rada.gov.ua/control>
10. Звіт про виконання Закону України "Про Державний бюджет України на 2010 рік": Постанова Верховної Ради України // електронний ресурс: режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua>
11. Yearbook Statistical Energy Review 2010 // електронний ресурс: режим доступу <http://yearbook.enerdata.net>
12. Data refer to the year 2010. World Economic Outlook Database-September 2011 // електронний ресурс: режим доступу <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo>

Summary

Tendencies of socio-economic development: micro- and macroeconomic aspect / Pavlyuk T.I.

The article analyses the main features of socio-economic development of Ukraine, outlined the main issues that it impeded, and identified promising areas of development.

Keywords: socio-economic development, the gross domestic product, social standards, the level of life.